

4. Ильенкова Н.Д. Спрос: анализ и управление. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 256 с.
4. Колесник Т. Изучение покупательского спроса населения // Бизнес-Информ. – 1998. – №2. – С.67-73.
5. Котлер Ф. Основы маркетинга / Пер. с англ. – М.: Ростинтэр, 1996. – 698 с.
6. Кошій О.В. Прогнозування та регулювання індивідуального споживання продовольчих товарів: Автореф. дис. ... канд. екон. наук (08.03.02). – Львів, 2002. – 20 с.
7. Орліогло В.І. Внутрішній регіональний ринок товарів народного споживання та особливості його розвитку в сучасних умовах: Автореф. дис. канд. екон. наук (08.07.05). – Львів, 1999. – 17 с.
8. Прокопенко В.Л. Общественные потребности и структура потребительских рынков // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Динаміка наукових досліджень". Т. 24. Економіка. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – С.24-26.
9. Статистичний щорічник України за 2001 рік / За ред. О.Г.Осауленка. – К.: Техніка, 2002. – 644 с.
10. Шибасва Н.В. Особливості економічної поведінки суб'єктів господарювання в умовах ринкової трансформації економіки: Автореф. дис... канд. екон. наук (08.01.01). – Харків, 1995. – 20 с.

Получено 18.02.2003

УДК 331.101.6

О.О.ПРОКОПЕНКО

Харківський державний економічний університет

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ – НАЙВАЖЛИВІШИЙ ФАКТОР СУЧАСНОГО ВИРОБНИЦТВА

Продуктивність праці є одним з найважливіших показників, що дозволяє оцінити результати і перспективи роботи й розвитку як окремого підприємства, так і галузей економіки в цілому. Разом з інформацією про аспекти економіки він є базою для оцінки й аналізу макроекономічної політики уряду будь-якої країни.

В умовах ринкової економіки одним з основних показників, що дозволяє оцінити перспективи розвитку як окремого підприємства, так і економіки в цілому, є рівень конкурентоспроможності. Він, в свою чергу, формується в результаті оцінки факторів, серед яких одним з найважливіших є рівень продуктивності праці. Продуктивність праці – це один із показників результативності економічної діяльності підприємства, що характеризує ефективність його роботи. Порівняльний аналіз рівня продуктивності праці виступає джерелом для прийняття управлінських рішень з підвищення рентабельності, технічного та організаційного реформування виробництва, управління людськими ресурсами, оцінки конкурентоспроможності, визначення цінової політики, оцінки пріоритетності галузей, регулювання зовнішньоекономічних зв'язків тощо.

Рівень продуктивності праці галузей, регіонів чи економіки в ці-

лому визначається сукупним рівнем продуктивності окремих підприємств, що їх складають. Тому основна робота з підвищення продуктивності здійснюється саме на підприємствах, а органи державної влади всіх рівнів можуть і повинні створювати сприятливі умови для підвищення продуктивності праці їх шляхом організації ефективної нормативно – правової бази та відповідної інформації.

Продуктивність праці – це узагальнюючий показник результативності праці, що характеризує ефективність її витрат в матеріальному виробництві та сфері послуг і розраховується як відношення кількості виробленої продукції (виконаних робіт) в одиницю часу та витрат праці на одиницю продукції (виконаних робіт).

В економічній літературі питанням продуктивності праці присвячено багато робіт. Значний внесок у розробку теоретичних і методологічних питань підвищення продуктивності праці внесли С.Г.Струмліна, А.С.Кудрявцев, А.М.Омаров, Л.С.Бляхман, М.І.Бондаренко, А.Г.Євтушенко, В.В.Мазур, Д.Ю.Васильєв, І.І.Прокопенко та ін. Тією чи іншою мірою ця проблема розглядається в роботах філософів, соціологів, психологів, демографів.

Провідні економісти дають різні тлумачення продуктивності праці. Зокрема, С.Г.Струмлін (див. [1]) визнає, що продуктивність праці в загальному і в той же час точному значенні цього слова характеризується кількістю продукції, тобто сумою споживчих благ у натуральному вираженні, створюваних робітником в одиницю часу. Ця кількість, у свою чергу, визначається цілим рядом факторів, з яких одні стоять на боці самого робітника, а інші – на боці виробничої техніки і суспільної організації праці. Сукупність суб'єктивних факторів продуктивності праці, що залежать від самого робітника, визначає індивідуальну продуктивність останнього. Сукупність об'єктивних факторів продуктивності, що стоять поза волею і якостями окремого робітника, ми об'єднуємо поняттям продуктивної сили праці.

А.С.Кудрявцев (див.[1]) висловлює такий погляд: «Маса зробленої за даний проміжок часу продукції, що характеризує продуктивність праці, може...збільшуватися за рахунок не тільки підвищення продуктивної сили праці, але і зростання інтенсивності праці». На його думку, критерієм розмежування категорій «продуктивна сила праці» і «продуктивність праці» є інтенсивність праці. Це розмежування настільки яскраво виражене в його роботах, що він навіть виділяє фактори збільшення кожної категорії.

А.М.Омаров (див. [1]), розглядаючи сутність продуктивності праці, вказував, що продуктивність праці виступає як результат розвитку продуктивної сили й інтенсивності праці, породжених функціону-

ванням відповідно двох сторін праці (конкретної праці і праці як витрати людської енергії).

За твердженням Л.С.Бляхмана (див. [1]), продуктивність праці – це реально досягнута в часі ефективність праці на основі сполучення об'єктивних і суб'єктивних умов виробництва.

На нашу думку, визначення А.М.Омарова і Л.С.Бляхмана не дають повного уявлення про продуктивність праці, тому що на цю економічну категорію впливають не тільки умови виробництва, але і природні, організаційні та інші умови, а також соціальні, технологічні, економічні фактори.

Польський економіст Б.Мінц (див. [1]) у своїх працях розмежує категорії «продуктивність праці» і «продуктивна сила праці», причому першу він розуміє як здатність праці робити споживчі вартості (продукцію чи послуги матеріального характеру), що при даній техніці й організації праці може бути визнана нормальною.

М.І.Бондаренко і А.Г.Євтушенко [2] стверджують, що продуктивність праці є узагальнюючим показником результативності праці, який характеризує ефективність її витрат в матеріальному виробництві й сфері послуг і визначається кількістю зробленої продукції (виконаних робіт) в одиницю часу чи витрат праці на одиницю продукції (виконаних робіт).

В.В.Мазур [4] відзначав, що продуктивність праці є дуже складною економічною категорією, незважаючи на зовнішню простоту її визначення: під нею розуміється ступінь ефективності (результативності) праці. Іншими словами, продуктивність праці характеризується відношенням обсягу виробництва до працевтрат. Д.Ю.Васильєв [3] уявляє продуктивність праці як складне, двоїсте за своєю природою явище, що виступає, з одного боку, як продуктивність конкретної праці, а з другого – як продуктивність абстрактної праці.

Визначення В.В.Мазира і Д.Ю.Васильєва, на наш погляд, не досить широко розкривають досліджувану економічну категорію, тому що не враховують особливості трансформаційного періоду розвитку економіки України.

І.І.Прокопенко [5] вважає, що під продуктивністю слід розуміти ступінь ефективності використання наявних ресурсів (не тільки праці, а й капіталу, сировини, землі, інформації, часу тощо) для виробництва товарів чи послуг, що відповідають потребам ринку за кількістю та якістю.

Оцінка результатів господарської діяльності на підприємствах базується на показниках доходу, рентабельності, обсягів збуту, рівня заробітної плати, кредиторської та дебіторської заборгованості тощо.

При цьому як найважливіший показник розглядається прибуток, оскільки саме він є реальною метою підприємства, джерелом його розвитку, метою власників та інвесторів. Прибуток підприємства формується під впливом двох факторів – доходу від реалізації продукції і витрат на її виробництво. У сучасних економічних умовах підприємства мають обмежені можливості впливу на ціни, що висуває на перший план проблеми продуктивності як інструмента вирішення стратегічного завдання підприємства – одержання прибутку. Саме тому управління продуктивністю, підвищення її рівня є одним з найважливіших питань в розробці стратегічної політики підприємства.

Сучасний розвиток економіки України ставить перед керівниками підприємств завдання удосконалення управління наявними в їхньому розпорядженні ресурсами і досягнення максимальної ефективності виробництва, а провідним показником ефективності виробництва при цьому виступає продуктивність праці.

На основі аналізу й узагальнення існуючих характеристик продуктивності праці ми визначаємо продуктивність праці, як кількість виробленої продукції, виконаних робіт, зроблених послуг в одиницю часу залежно від умов виробництва і організаційних, економічних, технічних, соціальних та інших факторів, що впливають на неї як глобально, так і локально.

Слід зазначити, що роль продуктивності у зростанні національного багатства сьогодні є загально визнаною. У кожній країні, розвиненій чи такій, що розвивається, з ринковою або централізованою економікою головним джерелом економічного зростання є продуктивність праці та її підвищення. Вона вимагає постійного удосконалення економічної діяльності з урахуванням мінливих умов суспільства.

1. Боршевский И.И., Трухов В.А. Производительность труда: методы анализа и прогнозирования. – Минск.: Наука и техника, 1988. – 141 с.

2. Бондаренко М.І., Свтушенко А.Г. Економіка праці. – Харків, 2002. – 293 с.

3. Васильев Д.Ю. Производительность труда – важнейший фактор ускорения социально-экономического развития страны // Вестник ЛДУ. Серия 5. Вып.3 (№19). – 1988. – 137 с.

4. Мазур В.В. Производительность труда: проблемы и решения. – Минск: Университет, 1989. – 152 с.

5. Методичні рекомендації щодо підвищення продуктивності праці в галузях економіки України. – Краматорськ, 2002. – 63 с.

Отримано 20.02.2003